

УДК 37: 37:001.82-028.42(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.26>

Койчева Т. І., Ван Сяоган

АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті доведено актуальність застосування компетентнісного підходу у вітчизняній професійно-педагогічній освіті як пріоритету щодо оцінювання результатів освітнього процесу як особистісних досягнень його суб'єктів. Компетентнісний підхід як сучасний концептуальний орієнтир оновлення вітчизняної системи освіти, націлює на розуміння значення такої результуючої категорії освітнього процесу, як компетентність. На основі аналізу сучасного науково-педагогічного дискурсу схарактеризовано сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «аналітична компетентність», «аналітична діяльність». Авторами доведено, що аналітична компетентність є важливим феноменом сучасного науково-педагогічного дискурсу, виступає суттєвим результатом професійно-педагогічної підготовки та має три рівні вияву: теоретичний (зумовлює виокремлення в структурі означеної компетентності когнітивного компоненту); практичний (націлює на виділення діяльно-поведінкового компоненту аналітичної компетентності); особистісний (актуалізує наявність мотиваційного і ціннісно-сенсового компонентів). Компоненти, що складають структуру досліджуваної компетентності, мають гетерогенний, інтеграційно-кумулятивний характер. Розкрито основні характерологічні особливості аналітичної компетентності, які складають такі прагнення та здатності особистості: реалізовувати власний потенціал, який утворюють особистісні якості, досвід, знання й уміння; адаптуватися в аналітичній сфері професійної діяльності, усвідомлюючи її як цінність; здійснювати аналіз і систематизацію інформації, отриманої із різноманітних джерел, використовуючи логічні методи; приводити розрізнені відомості в логічно обґрунтовану систему залежностей; адекватно оцінювати конкретні явища педагогічної дійсності, пов'язані з професійною діяльністю, приймати на цій основі виважені рішення щодо їх вирішення.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, аналітична компетентність, майбутні педагоги, професійно-педагогічна освіта, чинники, формування.

Нові соціальні реалії і вимоги сучасного українського суспільства, що прагне вибороти право стати повноправним членом європейської спільноти, зумовлюють появу новочасних умов існування системи вітчизняної освіти, актуалізують пошуки шляхів її модернізації, серед яких упровадження компетентнісної освітньої парадигми посідає вагоме місце. Чітке усвідомлення необхідності підготовки компетентних, конкурентоздатних, висококваліфікованих, мобільних, готових орієнтуватися в середовищі, що постійно змінюється та ефективно і продуктивно вирішувати складні професійні завдання на основі сформованої здатності ефективно шукати, обробляти й аналізувати різноманітну інформацію, спроможних до особистісного саморозвитку і самореалізації фахівців, зумовлює дослідницький інтерес до аналітичної компетентності як феномену сучасного науково-педагогічного дискурсу.

Теоретичні засади і проблеми реалізації компетентнісного підходу як пріоритетної освітньої парадигми висвітлено в наукових працях зарубіжних (Р. Бадер, Д. Брітер, Р. Джонсон, Ж. Делор, Ш. Дерри, А. Кларк, Дж. Коллаган, С. Крашен, В. де Ландшеер, Лян Цзе, Д. Мертенс, Б. Оскарсон, С. Пэрри, Дж. Равен, Д. Селин, П. Фрейре, Цзян Хепін, Чжан Няньхуа, А. Шелтен та ін.), і українських (Н. Бібік, В. Бондарь, Л. Зеленська, В. Луговий, В. Луначек, Л. Мороз, Н. Ничкало, О. Пометун, Л. Пуховська, К. Рудницька, О. Савченко, С. Ящук та ін.) учених. Проблемам формування професійної компетентності фахівців освітньої сфери присвячено дослідження І. Бежа, А. Богуш, С. Вітвицької, М. Головань, О. Гури, Ж. Дасюк, О. Дубасенюк, Л. Зеленської, І. Зязюна, А. Козир, В. Лозової, Л. Масол, О. Овчарук, О. Семенов, О. Олексюк, С. Сисоевої, С. Ящук та інших науковців.

Аналітичну (аналітично-інформаційну, оцінювально-аналітичну) компетентність як результат професійної підготовки, що передбачає логічну культуру раціонального мислення досліджують І. Абрамова, І. Бабкова, О. Гайдамак, Н. Зінчук, В. Іщенко, Є. Карпенко, О. Лютко, В. Омельченко, Л. Петренко, Н. Риждова, А. Трофименко, В. Фомін, С. Шевченко, Ю. Штика та інші вітчизняні вчені.

Водночас як сутнісна характеристика, так і компонентне наповнення зазначеного феномену відповідно до такої сфери професійної діяльності майбутніх фахівців, як педагогічна, й досі лишаються предметом наукових дискусій та потребують подальшого як теоретичного, так і практичного розгляду.

Мета статті – доведення значущості та з'ясування сутнісних характеристик феномену «аналітична компетентність» і висвітлення ступеня його розкриття в науково-педагогічному дискурсі відповідно до вимог компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід спрямовує освітній процес на реалізацію таких завдань, як: розвиток індивідуальності здобувачів освіти, сприяння (за М. Хайдеггером) їхньої «зустрічі зі своєю сутністю», соціалізацію, самоактуалізацію, самодетермінацію, самовизначення, формування вміння навчатися, аналізувати, активно ефективно та креативно діяти на основі усвідомлених знань [4].

Компетентнісний підхід як сучасний концептуальний орієнтир, націлює на розуміння значення такої результуючої категорії освітнього процесу, як компетентність. Вона визначається як якість особистості,

«результат набуття компетенцій», особистісна характеристика, «ставлення до предмета діяльності» [2, с. 409], поінформованість, наявність знань і досвіду, що дозволяє ефективно розв'язувати фахові проблеми [8]; як «сукупність знань, навичок, ставлень», що зумовлюють успішність виконання професійної діяльності [13, с. 50]; «високий рівень умілості», певний підсумок саморозвитку, вияв здібностей людини, «самоздатність до кваліфікованої дії» [5, с. 17]; інтегрована особистісна властивість, сформованість якої дозволяє використовувати привласнені знання, уміння і навички «адекватно різним життєвим ситуаціям як наявним, так і очікуваним» [9, с. 3].

«Мотивованими здатностями», що «співвідносяться з цінностями» вважає компетентності Дж. Равен. Учений вказує на складну структуру компетентностей, що включає компоненти як когнітивної, так і емоційної сфер, зауважуючи про те, що «ці компоненти можуть замінювати один одного у якості складників ефективної поведінки» [14, с. 253–258].

У своєму дослідженні будемо послуговуватися тлумаченням поняття «компетентність», запропонованому в Законі України «Про вищу освіту», де вона трактується як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [7].

Професійну компетентність, услід за Ж. Дасюк, будемо розглядати як систему «особистісних можливостей спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в рамках певної професійної компетенції» [1, с. 140]. Доведено, що професійна компетентність (і будь-який її вид) має три рівні вияву: теоретичний (зумовлює виокремлення в структурі когнітивного компоненту); практичний (націлює на виділення діяльнісно-поведінкового компоненту); особистісний (актуалізує наявність мотиваційного і ціннісно-сенсового компонентів) [5].

Вважаємо важливим наголосити на підтримці думки Дж. Равена щодо гетерогенного, інтеграційно-кумулятивного характеру компонентів, що складають структуру досліджуваної компетентності [14].

У «Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти» окрім загальних, визначено також і низку професійних компетентностей, серед яких: «мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя» [6, с. 10].

Отже, однією із ключових професійних компетентностей, необхідних майбутньому педагогу, є аналітична компетентність, що виступає видовою щодо оцінювально-аналітичної. Її виокремлення пов'язано з усвідомленням ролі та значення для педагога здійснення аналітичної діяльності, яка в широкому філософському сенсі розглядається як процес та важливий інструмент наукового пізнання об'єктивної реальності, якій існує за законами діалектики і формальної логіки, «здійснюється за допомогою логічних операцій, відповідно до яких явища та предмети розглядаються за окремими та спільними ознаками» [10].

Серед універсальних етапів аналітичної діяльності виділяють: аналіз ситуації; проєктування результатів; аналіз необхідних для досягнення наміченого результату і наявних ресурсів; конструювання та реалізація запланованого; оцінка результативності дій; формулювання нових завдань.

Функціонал аналітичної діяльності педагога охоплює: збирання, оцінку, аналіз, пояснення фактів і явищ педагогічної дійсності; структурування професійно значущої інформації; виявлення наявних в освітньому процесі суперечностей, їх усвідомлення та осмислення; проєктування освітнього процесу; рефлексію та саморефлексію, що забезпечує свідомий контроль власних умовиводів і запобігає зокрема виникненню логічних помилок як результату упередженого (суб'єктивного) сприйняття довколишньої дійсності.

Означений функціонал забезпечують такі аналітичні вміння (їх формування проходить шлях від інтуїтивного застосування до усвідомленого самостійного, творчого здійснення), як-от: правильно (адекватно) діагностувати педагогічне явище (процес, феномен, ситуацію), використовуючи логічні методи й абстрагування; розкладати педагогічні явища на складники (причини, умови, мотиви, стимули, форми прояву, засоби тощо); осмислювати кожний складник у зв'язку і взаємозалежності з цілим, будуючи «логічні зв'язки в системі зібраної інформації» [11, с. 212]; знаходити в педагогічній теорії дані (закономірності, принципи, правила тощо), що конгруентні логіці аналізованого явища; виокремлювати основну (суттєву, значущу) педагогічну проблему та визначати способи її оптимального вирішення з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, можливих ризиків і вірогідних наслідків, можливостей оперативного і продуктивного забезпечення її розв'язання; оцінювати, узагальнювати й інтерпретувати набуті результати [3].

Аналітичну компетентність розглядають як комплекс інтелектуально-логічної та інтелектуально-єврістичної складових професійної, зокрема й аналітичної, діяльності. Її тлумачать як інтегральну властивість особистості, що характеризує її прагнення та здатність здійснювати аналітичну діяльність. Досліджуючи аналітичну компетентність майбутніх фахівців з економіки, Ю. Штика характеризує її як динамічне інтегративне особистісне утворення, що характеризує здатність застосовувати набуті особистістю знання, уміння, якості задля отримання «якісно нового знання для оперативного і продуктивного забезпечення процесу ухвалення рішень у професійній діяльності» [11, с. 213].

У вітчизняному науковому дискурсі наявні дослідження, присвячені інформаційно-аналітичній компетентності (О. Бескровний, Н. Гайсинюк, Н. Зінчук, Н. Лобач, Л. Максимчук, Л. Петренко, І. Савченко та ін.).

Засадничим для них є визначення зазначеного феномену, запропоноване професором В. Ягуповим щодо керівників освітніх закладів. Учений розкриває її зміст через єдність таких складників, як-от: ціннісне і водночас критичне ставлення суб'єкта до інформації; набуті знання, уміння, навички, досвід щодо «оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення та передання інформації», здатності та професійно важливі якості, що дозволяють за допомогою привласнених особистістю різноманітних засобів, методів і форм успішно здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність [12, с. 77–78], наповнення якої зумовлено специфікою професійних функцій фахівця.

Сутнісне ядро аналітичної компетентності, що й утворює уявлення про її характерологічні особливості, складають такі прагнення та здатності особистості:

- реалізувати власний потенціал, який утворюють особистісні якості, досвід, знання й уміння;
- адаптуватися в аналітичній сфері професійної діяльності, усвідомлюючи її як цінність;
- здійснювати аналіз і систематизацію інформації, отриманої із різноманітних (наукових, навчально-методичних тощо) джерел, використовуючи логічні методи;
- приводити розрізнені відомості в логічно обґрунтовану систему залежностей (причинно-наслідкових, логіко-змістових, просторових, часових тощо);
- адекватно оцінювати конкретні явища педагогічної дійсності (як усю сукупність фактів, так і кожний із них окремо), пов'язані з професійною діяльністю, приймати на цій основі виважені рішення щодо їх вирішення.

Висновки. Сучасні соціально-економічні умови вимагають від педагога наявність сформованої здатності вільно й активно мислити, планувати й аналізувати освітній процес, самостійно генерувати та втілювати нові ідеї та технології навчання та виховання, вміння приймати рішення, пов'язані з реалізацією педагогічних завдань. Формування зазначених здібностей забезпечується завдяки аналітичній компетентності.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні показників та рівнів сформованості аналітичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Використана література:

1. Дасюк Ж. М. Психологічний аналіз проблеми комунікативної компетентності у вітчизняній та зарубіжній науковій думці. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2007. Т. IX. Ч. 4. С. 137–142.
2. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Іщенко В. С. Педагогічні умови формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності. *Народна освіта*. 2017. Вип. № 3(33). Електронний ресурс: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5017
4. Княжева І. А. Компетентнісний підхід як домінанта сучасної професійно-педагогічної освіти в умовах євроінтеграції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* : збірник наукових праць. Спецвипуск. 2022. С. 150–153.
5. Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи. Під заг. ред. О. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
6. Лютко О., Зиль В. Розвиток оцінювально-аналітичної компетентності педагога як умова дотримання професійного стандарту. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 2 (110). С. 8–13.
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
8. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень. Уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
9. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. С. 3.
10. Шевченко С. М. Педагогічні умови формування аналітичного мислення студентів вищих технічних навчальних закладів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2007. № 3. С. 151–154.
11. Штика Ю. М. Особливості формування аналітичної компетентності у студентів економічних спеціальностей. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 1(19). С. 210–214.
12. Ягупов В. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Науковий вісник*. Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. 2012. С. 75–81.
13. Parry S. B. The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study. 1996. *Training*, 33. P. 48–56.
14. Raven J., Stephenson J. (Eds.). *Competence in the Learning Society*. New York: Peter Lang, 2001. 538 p.

References:

1. Dasiuk Zh. M. (2007) Psykholohichni analiz problemy komunikativnoi kompetentnosti u vitchyzniansii ta zarubizhnii naukovi dumtsi [Psychological analysis of the problem of communicative competence in domestic and foreign scientific opinion]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*. T. IX. Ch. 4. 137–142. [in Ukrainian]
2. Entsiklopediia osvity (2008) [Encyclopedia of education]. Akademia ped. nauk Ukrainy; holovnyi redaktor. V. H. Kremin. Kyiv : Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian]
3. Ishchenko V. S. (2017) Pedahohichni umovy formuvannia analitychnoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia z dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of analytical competence of a future specialist in document studies and information activities]. *Narodna osvita*. V. № 3(33). Elektronnyi resurs: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5017 [in Ukrainian]
4. Kniazheva I. A. (2022) Kompetentnisnyi pidkhid yak dominanta suchasnoi profesiino-pedahohichnoi osvity v umovakh yevro-intehratsii [Competency approach as a dominant factor in modern professional and pedagogical education in the conditions of

- European integration]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Zb. naukovykh prats. Spetsvypusk. T. 1. S. 150–153. [in Ukrainian]*
5. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni ukrainskii osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy (2004) [Competency approach in modern Ukrainian education: world experience and Ukrainian perspectives]. Pid zah. red. O. Ovcharuk. Kyiv: K.I.S. 112 s. [in Ukrainian]
 6. Liutko O., Zyl V. (2022) Rozvytok otsiniuvanno-analitychnoi kompetentnosti pedahoha yak umova dotrymanna profesiinoho standartu [The development of the teacher's evaluative and analytical competence as a condition for compliance with the professional standard]. *Nova pedahohichna dumka. № 2 (110). S. 8–13. [in Ukrainian]*
 7. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian]
 8. Slovnyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminolohichnykh slovospoluchen (2000) [Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminological phrases]. Uklad. L. O. Pustovit, O. I. Skopnenko, H. M. Siuta, T. V. Tymbaliuk. Kyiv: Dovira. 1018 s. [in Ukrainian]
 9. Stepanenko M. D. (2006) Zhyttieva kompetentnist osobystosti: kontseptualni zasady ta sotsialni vymiry [Life competence of the individual: conceptual foundations and social dimensions]: Avtoref. dys... kand. filos. nauk. Kharkivskiy nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv. S. 3. [in Ukrainian]
 10. Shevchenko S. M. (2007) Pedahohichni umovy formuvannya analitychnoho myslennia studentiv vyshchych tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical conditions of formation of analytical thinking of students of higher technical educational institutions]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. № 3. S. 151–154. [in Ukrainian]*
 11. Shtyka Yu. M. (2019) Osoblyvosti formuvannya analitychnoi kompetentnosti u studentiv ekonomichnykh spetsialnostei [Peculiarities of the formation of analytical competence in students of economic specialties.]. *Fizyko-matematychna osvita. Vypusk 1(19). S. 210–214. [in Ukrainian]*
 12. Yahupov V. (2012) Informatsiino-analitychna kompetentnist kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: poniatia, zmist i struktura [Informational and analytical competence of managers of vocational and technical educational institutions: concept, content and structure]. *Naukovyi visnyk. Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. S. 75–81. [in Ukrainian]*
 13. Parry S. B. The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study. 1996. Training, 33. P. 48–56.
 14. Raven J., Stephenson J. (Eds.). Competence in the Learning Society. New York: Peter Lang, 2001. 538 p.

Koycheva T., Wang Xiaogang. Analytical competence as a phenomenon of modern scientific and pedagogical discourse

The article proves the relevance of applying the competence approach in domestic professional and pedagogical education as a priority for evaluating the results of the educational process as personal achievements of its subjects. Competency approach as a modern conceptual reference point for the renewal of the national education system aims at understanding the meaning of such a resulting category of the educational process as competence. Based on the analysis of modern scientific and pedagogical discourse, the essence of the concepts "competent approach", "competence", "analytical competence", "analytical activity" is characterized. The authors proved that analytical competence is an important phenomenon of modern scientific and pedagogical discourse, is an essential result of professional and pedagogical training and has three levels of manifestation: theoretical (causes the separation of the cognitive component in the structure of the defined competence); practical (aimed at highlighting the activity-behavioral component of analytical competence); personal (actualizes the presence of motivational and value-meaning components). The components that make up the structure of the investigated competence have a heterogeneous, integration-cumulative character. The main characterological features of analytical competence are revealed, which make up the following aspirations and abilities of the individual: to realize one's own potential, which is formed by personal qualities, experience, knowledge and skills; to adapt in the analytical sphere of professional activity, realizing it as a value; analyze and systematize information obtained from various sources using logical methods; bring disparate information into a logically based system of dependencies; to adequately evaluate specific phenomena of pedagogical reality related to professional activity, to make balanced decisions on their solution on this basis.

Key words: *competence approach, competence, analytical competence, future teachers, professional and pedagogical education, factors, formation.*